

דין הבחנה בישראלית גיורת ומשוחררת

ר' איתמר לשם

המשנה ביבמות (ל"ג): אומרת:

"שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתן לחופה החליפו את של זה לזה ואת של זה לזה – הרי אלו חייבין משום אשת איש... ומפרישין אותן שלשה חדשים, שמא מעוברות הן; ואם היו קטנות שאינן ראויות לילד – מחזירים אותן מיד"

על כך אומרת הגמ' (ל"ד):

"אמר שמואל: וכולן צריכות להמתין שלשה חדשים, חוץ מגיורת ומשוחררת קטנה, אבל קטנה בת ישראל – צריכה להמתין ג' חדשים. ובמאי? אי במיאון... ואי בגט... אלא בזנות וגזרו רבנן קטנה משום גדולה.."

ופירש רש"י:

"צריכות להמתין – ...ומדקאמר שמואל חוץ מגיורת קטנה מכלל דכולן דקאמר אקטנות נמי קאי דקטנה בת ישראל צריכה להמתין ואע"ג דלאו בת בנים היא ואין כאן הבחנה בין זרעו של ראשון לזרעו של שני גזור בה רבנן משום גדולה.

וגזרו רבנן קטנה וכו' – וגבי גיורת קטנה לא גזור משום דלא שכיחא."

ממשיכה הגמ':

"לישנא אחרינא אמרי לה, אמר שמואל: כולן צריכות להמתין שלשה חדשים, חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה, [אבל] קטנה בת ישראל – אינה צריכה להמתין ג' חדשים. במאי? אי במיאון... אי בגט... אלא בזנות, זנות בקטנה לא שכיח. גיורת ומשוחררת דשכיח בהו זנות, ליגזור! הוא דאמר כרבי יוסי; דתניא: הגיורת והשבויה והשפחה, שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו – צריכות להמתין ג' חדשים, דברי רבי יהודה; רבי יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד. אמר רבה: מ"ט דרבי יוסי? קסבר: אשה מזנה משמשת במוך, כדי שלא תתעבר. א"ל אביי: בשלמא גיורת, כיון דדעתה לאיגיורי מנטרה נפשה, כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה ובין זרע שנזרע שלא בקדושה, שבויה ושפחה נמי, דשמעי ממרייהו ומנטרי נפשיהו, אלא יוצאת בשן ועין – היכי משכחת לה? וכי תימא, כל דממילא מודה ר' יוסי, והתנן: אנוסה ומפותה – צריכה להמתין ג' חדשים, דברי ר' יהודה; רבי יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד! אלא אמר אביי: אשה מזנה מתהפכת, שלא תתעבר. ואידך? חיישינן שמא לא נתהפכה יפה יפה."

שיטת רש"י

רש"י מפרש שהגמ' מדייקת בלישנא קמא דשמואל מזה שאמר "חוי' מגיורת קטנה" ש"וכולן" קאי גם על קטנות, וכן בלישנא בתרא מדייקת מזה שאמר "חוי' מגיורת גדולה" מכלל ד"וכולן" קאי על גדולות. ומכאן דייקה הגמ' (בלישנא בתרא) שבקטנה בת ישראל אין צריכה הבחנה, "וכולן" - כל הגדולות, צריכות הבחנה "חוי' מגיורת ומשחררת גדולה" אבל קטנה כלל אינה צריכה. וביארה הגמ' שהטעם הוא ש"אשה מזנה מתהפכת שלא תתעבר" ולכן לא גזרו בגיורת גדולה שזינתה הואיל ומתהפכת דדעתה לאיגורי. ומ"מ אומר רש"י שאף שלדעת ר' יוסי גם בת ישראל גדולה שזינתה מתהפכת מ"מ "ומיהו בישראלית גזר שמואל זנות אטו נישואין שמתעברת", דהא בנישואין אינה מתהפכת וצריכה הבחנה ולא סבר כר' יוסי דלא גזר בהו כדאמר לקמן באנוסה ומפותה. כלומר למרות ששמואל מקבל את הסברה העקרונית של ר' יוסי ש"אשה מזנה מתהפכת", מחמיר יותר ממנו, דאילו לר' יוסי בכל מקרה של זנות אין חשש עיבור וא"צ הבחנה, ושמואל מודה לו בגיורת, אך עכ"ז בישראלית מזנה גזר אטו ישראלית נשואה והחמיר בזה. וממשיך רש"י "אבל בגיורת לא גזר זנות שבנכרית משום נישואין בנכרית, דאפי' גיורת נשואה כיון דדעתה לאיגורי מתהפכת נמי..." כלומר, בגיורת מזנה לא החמירו לגזור משום גיורת נשואה, דגם נשואה עצמה מתהפכת.

עד כה עלה בידינו דלישנא בתרא בשמואל לפי רש"י סוברת: ישראלית נשואה - צריכה הבחנה מדינא (דחיישינן שנתעברה מראשון ובעי' הבחנה).

ישראלית בזנות - אע"פ שאין חשש שנתעברה הואיל ומתהפכת, גזרינן אטו נשואה וצריכה הבחנה.

גיורת בזנות - אינה צריכה הבחנה שהרי מתהפכת ולא גזרו בה. גיורת נשואה - בזה יש להסתפק:

אפשרות א' - מה שכתב רש"י דאפי' גיורת נשואה מתהפכת כוונתו שלכן גם **בנשואה לא גזרינן וא"צ הבחנה.**

אפשרות ב' - כוונתו שמשום כך זו רק גזירה ולא נגזור גיורת מזנה אטו גיורת נשואה דגזירה לגזירה היא. ומיהו בנשואה אע"פ שמתהפכת גזרו כמו שגזרו בישראלית מזנה (ובדבר זה נחלקו הרא"ש והתוס' כמו שיבואר לקמן).

מהרמב"ן רואים שפי' ברש"י דגזרינן גם גיורת נשואה אטו ישראלית נשואה **וכאפשרות ב'.** וד"ל (יבמות ל"ד):

"וללישנא בתרא בקטנה בזנות לא גזר אבל בגדולה בת ישראל גזר, סבר

לה כרבי יהודה באנוסה ומפותה, ובגיורת אפילו גדולה לא גזר סבר לה כרבי יוסי דגירות לא שכיחא ולא גזרינן אלא בנשואה, וכך פירש"י ז"ל, וכן פסק ר"ח ז"ל".

וכן קצת נוטה לשון רש"י "אבל בגיורת לא גזור זנות שבנכרית משום נישואין שבנכרית" - משמע דבנישואין שבנכרית אסורה וצריכה הבחנה ! (וכן פסק הרא"ש (יובא לקמן) וכן הבין היש"ש (בסוגיין) בפשט הגמ').

אמנם הרשב"א כותב על פי רש"י ז"ל:

"ואיכא למידק דמ"מ גיורת ומשחררת גדולה ניחוש בדידהו ממש מחמת עצמן, וי"ל דבדידהו לא חיישינן דאינהו ודאי כיון דדעתן לאיגורי מתהפכות יפה יפה כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה, אבל בת ישראל אנוסה ומפותה כיון דסוף סוף זרע כשר הוא חיישינן דילמא לא נתהפכה יפה יפה, כנ"ל¹, וזה דחוק מעט דאדרבה בת ישראל חוששת טפי ומתהפכת יפה".

א"כ עולה מדבריו דבגיורת דהוא זרע פסול סמכינן דמתהפכת, אבל בבת ישראל שסוף סוף כשר הוא חיישינן שמא לא נתהפכה יפה יפה, וא"כ גם בגיורת נשואה לא נגזור כיון דהוא זרע פסול. וכל מה דגזר רש"י לפי דעתו הוא רק בישראלית מזנה אטו ישראלית נשואה ולא גזר בגיורת כלל ואפ' נשואה, וכאפשרות א' דלעיל. (וכך פסק התוס' (יובא לקמן) דנשואה דעלמא צריכה להמתין אלא אם ידוע שלא נתהפכה לתי' ב' או אם נתגיירה עם בעלה לתי' ג') וכן כתב המהרש"א (ל"ה.) דלרש"י גיורת אפ' נשואה שריא.

גם הקרן אורה (ל"ה. ד"ה "גמ' לישנא אחרינא") למד ברש"י כהרשב"א ומטעם דאף שגזרו ישראלית מזנה אטו נשואה, גיורת אטו ישראלית לא גזרינן דדבר אחר הוא. א"נ גירות מילתא דלא שכיחא ולא גזור.

שיטת הרי"ף

הרי"ף לא הביא כלל מילתא דשמואל, וכך כתב (י' מדפי הרי"ף):

"תניא אנוסה ומפותה צריכות להמתין ג' חדשים דברי רבי יהודה ר' יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד. אמר רבא מאי טעמא דר' יוסי אשה מזנה מתהפכת שלא תתעבר, ור' יהודה סבר שמא לא נתהפכה יפה יפה.

וחזינן למקצת רבואתה דפסקי הלכתא בהא כרבי יהודה ואנן לא ידעינן מהיכא קא גמרי לה להאי פסקא דהא קיימא לן דר' יהודה ור' יוסי הלכתא

1. ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קצ"ו) כתב להיפך דודאי חיישינן טפי בגיורת מבישראלית. עיין לקמן בסוף המאמר.

כר' יוסי... דלא קאמר רבי יוסי אלא באשה מזנה דידעה דמזנה היא ומתהפכת כדי שלא תתעבר, אבל הא מי ידעה דמזנה היא כדי שתתהפך... ואי אמרת משום דקתני בפ' החולץ וכן שאר כל הנשים לא ינשאו ולא יתארו עד שיהו להן שלשה חדשים אחד בתולות ואחד בעולות ואחד אלמנות ואחד [דף י:]: גרושות ואחד נשואות ואחד ארוסות... הני כולהו לא שייכא בהו לא אנוסה ולא מפותה הלכך קשיא לן האי פסקא ולא קמנו על עיקרא דמילתא מהיכן גמרינן לה".

לאמר, דעת הר"ף בפשטות היא דלעולם בכל אשה מזנה אין צריך הפרשה כלל דהא מתהפכת, ולא חילק כלל בין גיורת לבין ישראלית, וכל מה שהצרכו הפרשה הוא רק בנשואה (וכן בהוחלפה שחשבה שזה בעלה כמתני') שאינה מתהפכת ולכן צריכה הבחנה.

לפי"ז יוצא לנו בדעת הר"ף:

ישראלית נשואה – צריכה הבחנה מדינא.

ישראלית בזנות – אינה צריכה הבחנה כלל כר' יוסי הואיל ואשה מזנה מתהפכת.

גיורת בזנות – אינה צריכה הבחנה כלל כר' יוסי הואיל ואשה מזנה מתהפכת.

גיורת נשואה – בהא לא פי' הר"ף להדיא ואפשר לומר כאן שתי אפשרויות:

אפשרות א' – כיון דטעמא דמזנה מתהפכת נאמר רק במזנה, ואילו כאן נשואה היא - **צריכה הבחנה**. והר"ף לא הביא סברת דעתה לאיגורי שבגמ' משום דלא סבירא ליה.

אפשרות ב' – הר"ף לא יחלוק על סברת דעתה לאיגורי המוזכרת בגמ', וכיון שכך כמו שאמר ר' יוסי במזנה שמתהפכת שלא תתעבר, כך גם בגיורת אפי' בנשואה שמתהפכת כיון שדעתה לאיגורי **אינה צריכה הבחנה**.

מהרמב"ן וכן מהרשב"א נראה שהבינו בר"ף כאפשרות ב' – שאינה צריכה הבחנה אפי' גיורת נשואה דכיון דדעתה לאיגורי מתהפכת, ודבריהם יובאו לקמן.

והנה עצם שיטת הר"ף לכאורה קשה מאד, דהלא הגמ' הביאה דברי שמואל "כולן צריכות להמתין שלשה חדשים חוץ מגיורת ומשחררת גדולה", והעמידה הגמ' מימרא זו בזנות, וא"כ כל הגדולות שזינו שאינם גיורת ומשחררת, דהיינו בת ישראל גדולה שזינתה צריכה להמתין, ואיך פסק הר"ף כנגד שמואל?! וגם מדיוק מהמשך "אבל קטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין ג' חדשים", דוקא קטנה אבל גדולה בת ישראל צריכה להמתין!

ואמנם הר"ף לא הביא כלל דברי שמואל ובאמת טעמו של ר' יוסי שייך גם בגדולה בת ישראל שזינתה, אך שמואל לא פי' כן וכפי שכבר כתב רש"י דס"ל כר' יוסי וגזר אפי' יותר מר' יוסי, וליכא שום אמורא דפליג עליה ואף דר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי, זה כשאין אמורא שפוסק אחרת, ואיך חולק הר"ף מסברא על שמואל? וכן תמה היש"ש (בסוגיין ל"ה.) על הר"ף:

"ואני תמה, מה תמה הר"ף על הגאונים בפרט שהוא רגיל לפסוק כלישנא בתרא, וא"כ לישנא בתרא דשמואל פוסק גבי אנוסה ומפותה, דהיינו גדולה בת ישראל בזנות כר' יהודה, ואין זה נגד מה שפסקינן בפרק מי שהוציא ר"י ור' יוסי הלכה כר' יוסי, היינו היכא שלא איתמר שום אמורא שפסק להיפך... וא"כ הכא ממילא פסקינן כותיה דשמואל, כלישנא בתרא בכל דבריו, וכן עיקר וקבלת הגאונים ישרה היא".

וסיים ופסק שם כשי' רש"י וכהרא"ש, וכפי הסבר הרמב"ן דגם גיורת נשואה גזרי' דלא כרשב"א ברש"י וק"א שהובאו שם. וכ"כ רז"ה וא"ז. דהיינו, מסיבות אלו דוחה היש"ש דברי הר"ף ופוסק כגאונים ורש"י. והנה לתרץ דעת הר"ף אפשר לילך בשני כיוונים:
א' – הר"ף לא פסק כשמואל אלא כר' יוסי לגמרי, ואז נצטרך לבאר מנין לו לפסוק כך.
ב' – גם שמואל עצמו סובר כר' יוסי לגמרי, וא"כ נצטרך לפרש דברי שמואל ומהלך הגמ' באופן אחר.

תירוץ א' לר"ף

הנה ככיוון א' כתב הקרן אורה (ל"ה. ד"ה "ולפי זה") בתי' קמא:
"וי"ל משום דבירושלמי פרק החולץ איתא בשם ר' בא דאנוסה אינה צריכה להמתין משום הכי פסק כוותיה דבתראה הוא לגבי שמואל".
א"כ לפי כיוון זה באמת דחאה הר"ף להא דשמואל מההלכה. כיון דיש מאן דפליג עליו בירושלמי ופסק כר' יוסי לגמרי.
אמנם על זה יש להקשות קצת, דהר"ף סתם ולא כתב להא דירושלמי והיה לו לכתוב, וגם דאין דרכו כל כך להביא ירושלמי אלא בפעמים מועטות, ועוד יתירה מזאת לפסוק כירושלמי נגד הבבלי ובלא להביא הירושלמי!

תירוץ ב' לר"ף

והנראה לתרץ באופן אחר. ותחילה נקדים דברי התוס' ישנים (ל"ה. ד"ה "אבל"): "פי' הקונטרס מדקאמר חוץ מגיורת ומשחררת גדולה משמע דהאי דקאמר דבת ישראל צריכה להמתין מיירי בגדולה מכלל אבל קטנה אינה צריכה

להמתין. ולא נהירא, דדלמא ה"ק וכולן צריכות להמתין אפילו קטנה חוץ מגיורת ומשחררת ואף גדולה אינה צריכה להמתין!
 י"ל דאי הכי הו"ל אף גדולה אי הוה מיירי קודם לכן בקטנה, א"נ מפרש הר"ם דכולה מילתא דשמואל היא ואיהו נמי קאמר ואזיל זקטנה בת ישראל א"צ להמתין משום דסבר לה כר' יוסי, ולא הוי מכל וכל כר' יוסי דאי ס"ל כר' יוסי היכי אסור הגדולה בזנות... הא ר' יוסי מתיר לקמן באנוסה ומפותה מיד, לכן נראה לי דודאי בהא לא סבר לה כר' יוסי והוי טעמיה משום דגזר זנות אטו נישואין...".

והנה לכאור' יש לתמוה על קושייתו כיצד רצה להסביר "ואף גדולה (בת ישראל) אינה צריכה להמתין" הלא הגמ' העמידה בזנות ואמרה אבל קטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין – הא גדולה צריכה להמתין, וא"כ צודק רש"י בפירושו ומאי קמקשה התר"י?!

אמנם מתי' השני "א"נ דכולה מילתא דשמואל הוא" נראה דעד השתא סבירא ליה דלאו שמואל עצמו הוא דקאמר "אבל קטנה אינה צריכה להמתין" (דמשמע הא גדולה תמתין), אלא הש"ס הוא שמדייק כך מדברי שמואל, וא"כ נוכל לומר דכל דיוק זה נכון מלכתחילה כשעדיין לא נחת לטעמו של ר' יוסי דמתהפכת, וסבר דמיירי בזנות ובהא לא החמיר שמואל בקטנה. וא"כ לפי מה שסבר השתא "וכולן" היינו כל הנשים גדולות דהא קאמר חוץ מגיורת ומשחררת גדולה דמשמע שדיבר דוקא בגדולות ואחת מהם יצאה מן הכלל. ומינה דבקטנה לא הצריך שמואל שתמתין, וכמו שפי' לעיל בשי' רש"י.

אמנם למסקנה דחזרה בה הגמ' ואמרה דטעמא דר' יוסי משום שמתהפכת ולכן אינה צריכה הבחנה, שוב ניתן לומר דמה שאמר שמואל חוץ מגיורת ומשחררת הוא משום דהיא מתהפכת כיון דאשה מזנה מתהפכת וכמו כן אשה שדעתה לאיגורי מתהפכת, וא"כ בא להוציא מזנה מכלל הנשים, (ולא גדולה מכלל גדולות אחרות) וממילא הפי' הוא כך: "וכולן" כל הנשים צריכות הבחנה כיון שאינם מתהפכות, חוץ מאשה מזנה שבה שייכת סברת מתהפכת, וא"כ "חוץ מגיורת ומשחררת גדולה" אינו דוקא מצד שגדולה היא אלא מצד שמזנה ומתהפכת היא, וא"כ בנשים שאסרנו לאו דוקא גדולות אסרנו, אלא אסרנו כל שאינה מתהפכת.

וממילא שוב לא תדייק הגמ' אבל קטנה צריכה להמתין, דזה שייך דוקא אם החילוק הוא מצד קטנות וגדולות, אבל השתא שהחילוק הוא מצד מתהפכת-דהיינו אם היא מזנה מתהפכת ואם היא נשואה אינה מתהפכת- לעולם גם קטנה וגם גדולה צריכות להמתין ורק מזנה אינה צריכה להמתין, וכוונת המשפט "חוץ מגיורת ומשחררת גדולה" היינו אפי' אם היא גדולה הואיל ואשה מזנה מתהפכת. וזו קושיית התר"י על רש"י!

ועל זה מתרץ התו"י לרש"י דא"כ דמיירי בכל הנשואות בין גדולה בין קטנה, ה"ל חוץ מגיורת ומשוחררת דאף גדולה אינה צריכה להמתין, ומזה שלא אמר את המלה אף גדולה, משמע דלא דיבר קודם גם על קטנות וגם על גדולות, אלא רק על גדולות, וא"כ עדיין נכון דיוק הגמ' אבל קטנה אינה צריכה להמתין ומכאן לקח רש"י פירושו².

השתא דאתינא להכי, נוכל לתרץ דברי הר"ף. דלעולם גם הר"ף סבר דלא אמר שמואל בפ"י "וקטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין ג"ח" (כמו שרצה ר"מ בתו"י לפרש) אלא הש"ס הוא שמדייק "אבל קטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין ג"ח" וכל זה כד לא נחתין לטעם דמתהפכת, ורצינו להעמיד כל מימרת שמואל בזנות. ובקטנה מותרת בלא הבחנה דלא שכיח בה זנות.

אבל כאשר הגענו לטעם דמתהפכת, שוב אין דבריו של שמואל מדברים בגדולות ולענין זנות בלבד כמו בהו"א, אלא מיירי בכל הנשים ד"כולן" צריכות הבחנה, חוץ ממזנה – והיינו גם גיורת ומשוחררת שמתהפכת כדי שלא תתעבר, וממילא גם ישראלית גדולה שמזנה שייך בה טעמא דמתהפכת דהחילוק הוא בין נשואה למזנה. ואם כן לא פסק הר"ף דלא כשמואל, אלא אדרבה סובר דשמואל גופיה סבר כך כדעת ר' יוסי דכל מזנה מתהפכת ואינה צריכה הבחנה (ומפרש דבריו כפי שביארנו). (ואם תאמר השתא נימא איפכא דדוקא גדולה שיש לה דעת מתהפכת, אבל קטנה בת ישראל תצטרך להמתין ג"ח דאין בה דעת להתהפך, וזה דין מחודש לא מצינו כלל. כבר תי' הרמב"ן בזה דאמנם אין בקטנה דעת להתהפך, אך היא גם אינה מתעברת וממילא גם היא לא תצטרך הבחנה).

ומה שאמר התו"י לתרץ את רש"י דא"כ הו"ל אף גדולה, דיוק זה לא חשיב כל כך לדעת הר"ף, דאחר שהטעם הוא מתהפכת פשיטא שזו הכוונה דלא דוקא גדולה אינה צריכה להמתין, אלא גם קטנה וכל אשה ששייך בה טעמא דמתהפכת. וא"כ שמואל עצמו סובר כן ואינו חולק כלל על ר' יוסי דהדר הש"ס ממאי דקאמר בשמואל בהו"א, ולכך לא הביא הר"ף אלא דברי ר' יוסי כפשוטם דבכל אשה מזנה אין צריכה הבחנה בין גדולה בין קטנה, ובנשואה דלא שייך מתהפכת תצטרך הבחנה. ואתו שפיר דברי הר"ף.

2. א"נ שהגי' היתה "וקטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין" וא"כ אלו דברי שמואל בפ"י, וזה נכון בשיטת רש"י אך רש"י עצמו נראה שאינו סובר כן דכתב ב"ק (ל"ד: ד"ה "צריכות להמתין"): "ומדקאמר שמואל חוץ מגיורת קטנה מכלל דכולן דקאמר אקטנות נמי קאי דקטנה ב"י צריכה להמתין", וכן ב"ב (ל"ה. ד"ה "חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה"): "מדקתני בהאי חוץ גדולה מכלל דצריכות להמתין דקאמר בגדולות קמיירי", שנראה להדיא שזהו דיוק בדברי שמואל ולא אמרו שמואל בפ"י לדעת רש"י.

ובכיוון זה הלכו הרמב"ן והרשב"א, דהר"ף סובר דשמואל כר' יוסי לגמרי סבירא ליה, כמו שכתב הרמב"ן (ל"ד: ד"ה "אבל"):

"ודברי רבינו צריכים לפני... ונראה מדבריו... זנות משום נישואין ל"ג... והא דנקט שמואל גיורת ומשוחררת גדולה רבותא נקט דאפי' בגיותן מתהפכות משום שדעתן להתגייר (ומהא מוכח שהרמב"ן מסביר ברי"ף כאפשרות ב' דלעיל דגיורת נשואה גם אינה צריכה הבחנה). וכ"ש בישראל... והיינו דאמרי' הוא דאמר כר' יוסי ולא מסיימי בגמ' כר' יוסי בחדא וכר' יהודה בחדא..."

ומהלך הגמ' יהיה הכל כפי שפירשנו. וכן פי' גם הרשב"א (ל"ד: סד"ה "הא דאמר") ברי"ף:

"ושמואל כר' יוסי סבר לה נמי בהא (היינו אנוסה ומפותה) דהא לא אמרי' סבר לה כר' יוסי בחדא וכר' יהודה בחדא, חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה דקאמר שמואל דמשמע הא בת ישראל גדולה צריכה להמתין היינו דוקא בנישואין".

וכמו שהסברנו דכאשר נחתנו לטעם דמתהפכת חזרנו בנו מאוקימתא דזנות, "ולומר דגיורת כיון דדעתה לאיגיורי אפי' מן הנישואין מתהפכת... והא דלא אמר שמואל חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה אנוסה ומפותה בת ישראל משום דלא איצטריכא ליה".

ולפי מהלך זה נהיה חייבים לומר דגיורת נשואה אינה צריכה הבחנה הואיל ודעתה לאיגיורי וכפי' אפשרות ב' שהצענו לעיל ברי"ף.

מחלוקת תוס' והרא"ש

הרא"ש (סי' י') והרז"ה (הובא שם) פסקו דאנוסה ומפותה בת ישראל צריכה הבחנה ג' חדשים וכשי' רש"י בשמואל. והם כתבו דבגיורת ומשוחררת נשואה כן גזרו אטו נשואה בת ישראל, ודוקא בגיורת ומשוחררת מזנה אינה צריכה הבחנה משום מתהפכת. (אך בנשואה אף שמתהפכת גם היא מכל מקום גזרו), וזה כמו האפשרות הראשונה בשי' רש"י לעיל כמו שפי' בו הרמב"ן דבגיורת נשואה מ"מ גזרו, ורק בזנות לא גזרו דגזירה לגזירה הוא.

אמנם בתוס' (יבמות ל"ה: ד"ה "חוץ") הקשו על דברי שמואל "חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה" מהא דתניא לקמן (יבמות מ"ב.) "לפיכך גר וגיורת צריכים להמתין שלשה חדשים" ותי' בזה ג' תירוצים: לעולם לשמואל דסבר בזה כר' יוסי אין צריכים להמתין והתם אליבא דר' יהודה הוא.

בעלמא סבירא לן כר' יוסי שמתהפכת וכן סובר כאן שמואל, והתם מיירי בידוע שנבעלה ולא נתהפכה ורק אז צריך הבחנה.

גיורת נשואה סתם באמת ל"צ להמתין ג"ח דמתהפכת, אולם התם בהחולץ איירי שמתגיירת עם בעלה ביחד, ובזה אע"פ שסתם גיורת מתהפכת כאן שכל הזרע מאותו איש אינה חוששת כל כך להבחנה בין זרע שנזרע מבעל זה בקדושה, לזרע שנזרע מאותו אחד שלא בקדושה ואינה מתהפכת. ולכך צריכה הבחנה התם.

המשותף שבכל התי' בתוס' הוא דסתם גיורת נשואה מותרת לשמואל הואיל שמתהפכת כר' יוסי, ולא גזרו בה, וזה שלא כרא"ש ורז"ה, ויותר נוטה לשי' הרשב"א ברש"י לעיל באופן הב' דדוקא בת ישראל בזנות אטו בת ישראל נשואה גזרו, אך בגיורת ומשחררת בין נשואה ובין מזנה לא גזרו.

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם (גירושין י"א, כ"א):

"שפחה שנשתחררה וגיורת שנתגיירה ממתנין תשעים יום, ואפי' גר ואשתו שנתגיירו מפרישין אותן תשעים יום כדי להבחין..."

ובהלכה שאחריה (הכ"ב):

"הממאנת אינה צריכה להמתין, לא גזרו אלא בגרושה. וכן המזנה אינה צריכה להמתין מפני שמשמרת עצמה שלא תתעבר, וכן אנוסה ומפותה אינן צריכות להמתין".

והנה בריש דבריו כתב בסתמא גבי גיורת דמתנת צ' יום, ובסוף דבריו כתב דמזנה אינה צריכה להמתין וכן אנוסה ומפותה, וא"כ רק נשואה צריכה להמתין צ' יום.

ואכן מתוך כך כתב הרב המגיד:

"שפחה שנשתחררה - פי' דברי רבנו הם בשפחה וגיורת שהיו נשואות לבעלים בגיותן ובעבדותן, הא לאו הכי אינן צריכות להמתין, שאע"פ שהם בחזקת מזנות, אשה משמרת עצמה שלא תתעבר וכו' יוסי... וההכרח הוא שהוא סובר כך... וכדעת ההלכות... שהרי בפ"י פסק שמואל שם הלכה כר' יוסי... ולא הוצרך רבינו לפרש כאן שהיו נשואות משום דסמך לו על מ"ש בסמוך וכן המזנה אינה צריכה להמתין ואם אין דעתו כן איני יכול להלום דבריו לפי הגמ', ומ"ש כאן (שגיורת צריכה להמתין) הוא מן הברייתא... לפיכך גר וגיורת צריכין להמתין... דאע"ג דר' יוסי אמר אינן צריכות הנ"מ בזנות שכולן מתהפכות... אבל בנשואות ליכא למימר הכי וכן עיקר".

כלומר הרב המגיד מפרש דהרמב"ם ס"ל כהר"ף דהלכה כר' יוסי לגמרי, ושכן סובר גם שמואל. ובמזנה אפי' ישראלית אנוסה ומפותה, אינה צריכה להמתין כלל הואיל ומתהפכת.

אמנם להסבר זה ברמב"ם חייבים להגיד שבגיורת נשואה צריכה הבחנה, שהרי פירש הרב המגיד דהלכה כ"א ברמב"ם מדברת בנשואה ועל זה אמר הרמב"ם "שפחה שנשתחררה וגיורת שנתגיירה ממתנין תשעים יום, ואפי' גר ואשתו שנתגיירו מפרישין אותן תשעים יום" והכונה לנשואה, שהרי בהלכה כ"ב כתב הרמב"ם "וכן המזנה אינה צריכה להמתין", וכאן אי אפשר לומר שכוונת הרמב"ם דוקא לגר שהתגייר עם אשתו דבהא חיישינן טפי להבחנה וכת' ג' שבתוס' לעיל, דזה כבר כתוב בסוף דבריו "ואפי' גר ואשתו מפרישין אותן...". כלומר דהרישא מיירי בסתם גיורת נשואה, ואדרבה מלשון אפי' משמע דגיורת נשואה סתמא שנתגיירה פשיטא שצריכה הבחנה, וגם בגר ואשתו דהייתה הו"א שלא צריכים, מ"מ צריכה הבחנה! ובהיפך ממש משי' התוס'! וא"כ אנו צריכים לומר כהאפשרות הא' בפי' הר"ף דלעיל³, שהרמב"ם סובר דגיורת נשואה צריכה הבחנה, ולית ליה סברת דעתה לאיגורי ומתהפכת שהוזכרה בגמ'.

ויצא לנו בדעת הרמב"ם אליבא דהסבר הרב המגיד:

ישראלית נשואה – פשיטא שצריכה הבחנה

ישראלית בזנות – אינה צריכה הבחנה (כר' יוסי דמתהפכת)

גיורת בזנות – אינה צריכה הבחנה (כר' יוסי דמתהפכת)

גיורת נשואה – צריכה הבחנה.

הקושי בהסבר המ"מ

והנה יש לתמוה על כך שהרי אם הרמב"ם פוסק דגיורת נשואה צריכה הבחנה לא נוכל לתרץ דבריו כמו שתי' לעיל בשי' הר"ף ע"פ תו"י רמב"ן ורשב"א, (דלשי' "וכולן" קאי על כל הנשים וקאמר "חוי' מגיורת ומשוחררת גדולה" כלומר דמתהפכת ואפי' גיורת נשואה (דאינה מזנה, מ"מ מתהפכת) כיון שדעתה לאיגורי וכ"ש מזנה דהתם אפי' ישראלית מתהפכת, ואילו לרמב"ם גיורת נשואה צריכה הבחנה) וא"כ נצטרך לומר שהרמב"ם לא פסק כלל את דברי שמואל וכמו שתי' הקרן אורה בדעת הר"ף (לעיל תי' א' בשי' הר"ף), אך דא עקא שהמ"מ כתב בפי' "שהרי בפי' פסק כן שמואל הלכה כר' יוסי" ומשמע דהרמב"ם פוסק לדעתו את שמואל!!

3. וכאן לא יקשה מה שהקשינו לעיל על תי' א' בשיטת הר"ף דהרמב"ם פוסק בכמה מקומות כהירושלמי ואין דרכו לצטט אותו.

ודוחק לומר שכוונתו להוכיח עצם זה שהלכה כר' יוסי מדברי שמואל למרות דשמואל לא סבירא ליה. וצ"ע.

תירוץ א' ברמב"ם

ולולי דברי המ"מ היה נראה לומר שלא פסק כלל את שמואל, ולכן לא הביא כלל סברת דעתה לאיגיורי דהיא מדברי שמואל שנדחה מהלכה, ופסקינן כר' יוסי לגמרי. (ולהלכה נפסוק כמ"מ, אך שמואל גופיה לאו הכי סבירא ליה).

תירוץ ב' ברמב"ם

הב"י (סי' י"ג, סעי' ה"ו) הקשה אף הוא על הסבר הרב המגיד וכתב: "ויש לתמוה שאם היה זה דעת הרמב"ם הו"ל לכתוב דין שפחה וגירות כשאנינן נשואות ויפסוק כר' יוסי דאין צריכות להמתין".

ומתוך כך פי' ברמב"ם אחרת מהרב המגיד:

"ולכן נראה שאפשר לומר דאע"ג דפסק הרמב"ם כר' יוסי באנוסה ומפותה מכל מקום בגירות ומשחררת לא פסק כותיה אלא כר' יהודה דאמר צריכות להמתין וטעמיה מדתניא בפרק החולץ גר וגירות צריכים להמתין ג' חדשים וההיא כפשטא כר' יהודה אתיא".

כלומר לפי הב"י באמת פסק הרמב"ם באנוסה ומפותה – כלומר בישראלית בזנות – כר' יוסי דאינה צריכה הבחנה הואיל ומתהפכת, אך בגירות ומשחררת אפי' פנויה פסק כר' יהודה שצריכה להמתין. וכן פי' הקרן אורה בדעת הרמב"ם.

ולפי"ז יוצא בדעת הרמב"ם כך:

ישראלית נשואה – צריכה להמתין

ישראלית בזנות – אין צריכה להמתין הואיל ומתהפכת כר' יוסי

גירות ומשחררת בזנות – צריכה להמתין כר' יהודה

גירות ומשחררת נשואה – צריכה להמתין כר' יהודה.

אמנם זה בדיוק להיפך מפשט דברי שמואל שכתב להחמיר בזנות בישראלית כר' יהודה ולהקל בגירות ומשחררת כר' יוסי, ועוד שהגמ' הביאה סברא מפורשת בגירות ומשחררת להקל הואיל ומתהפכת ודעתה לאיגיורי! ועל כרחק צריך לומר שהרמב"ם למד כהרי"ף שלא הביא כלל דברי שמואל, ופסק כר' יוסי באנוסה ומפותה, וכת' קמא שברי"ף כהסבר הקרן אורה שם,⁴ וצירף

4. וא"ת מה הסברא לפסוק דוקא בזה כר' יוסי ובגירת ושפחה כר' יהודה? עיין לקמן בסוף המאמר בסברה שהבאנו מהרדב"ז דאף דאית לן סברת מתהפכת באנוסה היינו בבת ישראל אך שפחה וגירות ששטופות בזימה הן לא אמרי' דמתהפכת דאדרבה תולות הזרע באדוניהן. כמש"ש עש"ה.

לזה הא דתניא בהחולץ לפיכך גר וגיורת צריכין להמתין שלשה חדשים בסתמא ולא חילק, ולמד הרמב"ם שהכוונה אפי' גר וגיורת צריכין להמתין שלשה חדשים ובהיפך מסברת התוס' (שכתב דדוקא בגר וגיורת צריכה הבחנה משום שאינה חוששת להתהפך).

והסברא בזה נראה דעיקר טעמא דהפרשה ג' חדשים הוא משום להבחין בין זרע של ראשון לשל שני, ובגר וגיורת לא שייך האי טעמא וכמ"ש הגמ' לקמן (מ"ב.) "הכא מאי להבחין איכא", דסוף סוף הזרע מאותו איש, (ובכל מקרה יהודי הוא דנולד אחר שנתגיירה) ואהא קמשני "הכא נמי איכא להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה", ולכן צריך לשנות במפורש דוקא בגר וגיורת שנתגיירו יחדיו, אך כ"ש וכ"ש הוא בסתם גיורת נשואה וכן בגיורת פנויה, דאיכא הבחנה רבה, וממילא נמצא שסתמא דברייתא לקמן מ"ב. סבירא לה שכל גיורת צריכה להמתין ואפי' בגר וגיורת דל"ש כל כך הבחנה נמי צריך המתנת ג' חדשים. וכגמ' זו פסק הרמב"ם בצירוף הא דהלכה כר' יוסי במה שלא נשנה להיפך בברייתא ובגמ'.

ובזה אתי שפיר שיטת הרמב"ם.

פסיקת ההלכה

בשו"ע (י"ג, ה"ו) פסק:

"שפחה וגיורת שהיו נשואות לבעלים בגיותן ובעבדותן ונתגיירו או נשתחררו צריכות להמתין. ואפי' גר ואשתו שנתגיירו מפרישים אותם צ' יום... וכן המזנה אינה צריכה להמתין מפני שמהפכת... וכן אנוסה ומפותה אינן צריכות להמתין."

א"כ למעשה פסק הב"י ברמב"ם לפי הסבר הרב המגיד, ודלא כדפי' הוא עצמו בב"י. וכתב הב"ש (סק"ז) על זה: "והב"י חזר כאן ממה שכתב בספרו ב"י והשיג שם על המגיד".

כפי שראינו הקרן אורה פי' ברמב"ם כהב"י בספרו דלא כשו"ע. וכן הרדב"ז (ח"א סי' קצ"ו). עיין בפנים. לרדב"ז שיטה אחרת בכל הסוגיא, וברמב"ם אומר שעשה "פשרה" בין ר' יהודה לר' יוסי. שהובא בפת"ש (סק"ה):

"אע"פ שידעתי שאיני כדאי לחלוק על הרב המגיד... הלכך איני מסכים ששום שפחה, בין נשואה בין פנויה, תינשא עד שיעברו תשעים יום משעה שהגיע גט לידה".

והוא לדינא כפי' הב"י. וכתב הרדב"ז⁵ דבשפחה לא אמרינן דמתהפכת הואיל ושפחות שטופות בזימה הן, ואינן מתהפכות ותולות הזרע באדוניהן, ובהכי יובן היטב מש"כ לעיל בשיטת הרמב"ם⁶ דסתמא דגמ' פסק בזה כר' יהודה מטעם זה אף שמיקל באנוסה ומפותה בת ישראל כר' יוסי.

הרמ"א הביא בשם הא"ז:

"דכל אלו (מזנה, אנוסה, מפותה) צריכין להמתין אם הם גדולות... אשה שנאנסה תחת בעלה... צריכה להמתין".

ואף שלדעת ר' יוסי כל אלה מתהפכות הן ואין צריכות הבחנה, אלא ע"כ לא פסק כר' יוסי אלא כדעת שמואל. והוא כשי' רש"י ודעימיה לפי החילוקים דלעיל, דגירות בין גדולה בין קטנה וקטנה בת ישראל בזנות אינה צריכה להמתין וכן ממאנת כמו שכתב הב"ש (סק"ט) על זה. וגירות נשואה - תהיה בזה מח' התוס' והרא"ש אם גזרינן אטו נשואה בת ישראל כדלעיל.

5. ע"ש היטב. והרדב"ז עצמו לא מטעם זה סובר כן אף שהביא הסברא אלא רוצה לפסוק כלישנא קמא דשמואל וכו' יהודה ע"ש מהלכו בכל הסוגיא.

6. ראה גם הערה 4 דלעיל.